ఎత్తుపల్లాలు

శ్రీ విహారి శ్రీ శాలివాహన

మదకుంభి కుంభస్థలాన్ని తప్ప అన్యమొల్లని కేసరి — చిట్లిన ఎముకలు దొరకని చిల్లర మృగాలు, ఒకే కాంతారంలో జీవయాత్ర సాగిస్తున్నాయి. శాఖోపశాఖలై విస్తరిల్లిన మహా వృక్షాలు — ఆరడగులకన్నా మించి పెరుగని అలతి చెట్లు, అంబరచుంబితోత్సాహులైన అవనీధరాలు — కొండల ఆకారాన్ని మాత్రం కలిగిన చట్టుబండలు — ఇవన్నీ ప్రకృతిలో గోచరించే వింతలే.

భిన్నత్వం, అంతరం, అసమానత్వం ప్రకృతి ధర్మాలు!

ప్రకృతిలోని భిన్నత్వాన్ని మించిన అంతరం మానవుల్లో సైతం ఉంది. మనస్తత్వాల్లో — వ్యక్తిత్వాల్లో, రూపాల్లో — వయస్సుల్లో, ఉనికిలో — జీవన మార్గాల్లో కొట్టవచ్చినట్లు కనపడుతుంది ఈభేదం.

అయితే ఏం? భారతదేశ సాంఘిక, రాజకీయ, ఆర్థిక విధానాలలోవలె, భిన్నత్వంలో ఏకత్వం పొసగుతూ ఉంటుంది. ఈ అనేకత్వంలోని ఏకత్వం శాశ్వతమా అంటే సందేహించకుండా 'అవునని' సమాధానం చెప్పలేం!

రోడ్డుమీద రిక్షా ఆగింది.

రిక్షాలోని పెద్దమనిషి క్రిందికి దిగి జేబులో పర్సు తీశాడు. రోడ్డుకు యీ వైపున ఉన్న గుడిసె బయటి యిసుక దిబ్బమీద పడుకున్న ఆరేళ్ల కుర్రవాడు రిక్షాను చూసి గబ గబా పరిగెత్తుకుంటూ వచ్చాడు. రిక్షా గంటనుగణ గణలాడించాడు. ఏదో అవ్యక్తానందంతో చిందులు వేయసాగేడు. అతని మొహంలో సంతోషం విరిసింది.

''అరేయ్, ఏ విట్రా వెధవ రొద'' అంటూ డబ్బులు రిక్షావాని చేతిలో పడేసి ఎదురుగా ఉన్న భవంతిలోకి సాగిపోయాడు పెద్దమనిషి.

ఆ కుర్రవాడు గంట కొట్టటం మానలేదు. రిక్షా అతను చిల్లర జేబులో వేసుకుని వాడి వైపు చూశాడు. సంబరంతో పొంగిపోతున్నాడతను. రిక్షావాలా సన్నగా నవ్వుకున్నాడు. పరిసరాల్ని పరికించాడు.

గుడిసె ప్రక్కగా నేలమట్టంవరకూ లేచిన పెద్ద భవంతి తాలూకు గోడలు, దాని ప్రక్కనే భవన నిర్మాణానికి అవసరమైన సామగ్రీ ఉన్నాయి. ఆ భవనం తయారుకాగానే యీ గుడిసెకి అక్కడ స్థానం ఉండదు. మరో చోట వెలుస్తుంది. అంతేకాని, శాశ్వతంగా ఆ గుడిసె లేకుండాపోవటానికి అవకాశం లేదు.

రిక్షావాలా రిక్షాను వెనక్కు త్రిప్పి ముందుకుసాగాడు. కుర్రాడు రిక్షా వెనుకభాగాన్ని పుచ్చుకుని కొంతదూరం పరుగెత్తి అలసిపోయి మధ్యలో ఆగిపోయాడు. రిక్షా సినిమాహాలు ముందుకొచ్చి ఆగింది. ఆట వదలటానికి యింకా వ్యవధి ఉండటంవలనకాబోలు, రిక్షా వాలాలంతా బండ్లలో నడుములు వాల్చి పిచ్చాపాటి మాట్లాడుకుంటున్నారు.

''ఏరా, రాఘవులూ, ఏమాత్రం తోలావ్, యియ్యాల?'' అప్పుడే వచ్చిన రిక్షావాలాను మరో అతను ప్రశ్నించాడు.

రాఘవులు అన్యమనస్కంగా ఉన్నాడు. అతనికి సమాధానం చెప్పకుండా రిక్షా సీటును ఎత్తి లోపలి అరలోనుంచీ పుస్తకానొకదాన్ని బయటికి తీసుకున్నాడు. రిక్షాలో కూర్చుని దాన్ని చూడసాగేడు.

''ఏందిరా అది. పిలుస్తుంటే పలకవేం? నిన్నేరా రాఘవులూ'' మళ్లీ హెచ్చరించాడతను.

''ఏందిరా నీ ఎధవ గోల. అడెంత సంపాయిస్తే నీకేరా, రంగా.'' యింకోకతను విసుక్కున్నాడు.

రంగడు అతనివైపు తీక్షణంగాచూసి, ''పానకంలో పుడకలా మద్దెలో నీకెందుకు?'' అన్నాడు కోపంగా. రంగణ్ణి విసుక్కున్నాతను ఏదో గొణుక్కుంటూ రిక్షా ముందుకులాక్కుని వెళ్లిపోయాడు.

''ఏరా రాఘవులూ. అంత యిదిగా చూస్తున్నావే. ఏఁవన్నా బొమ్మా!'' అని 'ఇహిహి' అంటూ నవ్వాడు రంగడు.

రాఘవులు పుస్తకాన్ని ప్రక్కకుతీసి రంగణ్ణి చూశాడు. రంగడి వెకిలి నవ్వుకు అతనికి ఒళ్లు మండింది. ''వెధవ

చేష్టలూ నువ్వూనూ....నేనెంత సంపాయిస్తే నీకెందుకురా? ఎప్పుడూ ఎవడో ఓడినెత్తిన చెయి పెట్టటానికి ప్లాన్ వేస్తూనే ఉంటావ్''

రంగడు మొహం చిన్నపుచ్చుకుని, ప్రాధేయపడ్డాడు. ''అదిగాదు రాఘవులూ, మా అయ్యకు వంట్లో బాగాలేదురా: ఇయ్యాల రూపాయన్నా మిగల్లేదు. మందెత్తుకు పోవాల్రా, ఓ రెండు రూపాయలుంటే యియ్యి. రేపు చూసుకుందాం, అమ్మా అయ్యా లేనివాడివి, నువ్వుగాక యింకోడెవడు అప్పు పెడతాడురా నాకు....నువ్వే రచ్చించాలి.''

రాఘవులు సందేహంగా రంగణ్ణి చూశాడు. ఇలాంటి అబద్ధాలాడటంలో రంగడిది పెద్ద తెలివి! కాని, అయ్య మాటనేసరికి, రాఘవులు ఆలోచన తన తండ్రిమీదకు మరలింది. అతని కళ్లలో నీళ్లు తిరిగినై.

అది గమనించి రంగడు, ''ఏందిరా ఏడుస్తుండావ్?'' అన్నాడు.

రాఘవులు కళ్లు తుడుచుకుని చెప్పాడు, ''రేపణ్నుంచీ మా నాన్నా వస్తాడురా. బాడుగ డబ్బులు సరిపోతవో లేదోనని భయంగా ఉంది. సర్లే. రేపటి సంగతి రేపు చూసుకుందాం. ఇవిగో డబ్బులు. రేపు తప్పకుండా యిచ్చేయ్.'' అంటూ జేబులో నుంచీ రెండు రూపాయ నోట్లు తీసి రంగడిచేతిలో పెట్టాడు. రంగడి కళ్లు సంతృప్తితో మిల మిలలాడినై. హుషారుగా యీల వేసుకుంటూ రిక్షా తీసుకుని వెళ్ళిపోయాడు.

రాఘవులు మళ్లీ పుస్తకం తీసి చూశాడు. అదొక చిన్న నోట్‌బుక్. దానినిండా జమా ఖర్చుల అంకెలూ చిందర వందరగా వేసివున్నై. పుస్తకం మధ్యపేజీలో పెద్ద అంకెల్లో రేపటి తారీఖు వేయబడి ఉంది. దాన్నిచూస్తూ ఏదో ఆలోచనలో మునిగిపోయాడు రాఘవులు.

* * *

రాత్రి పదిగంటలు దాటితే ప్లీడరు రాజశేఖరం గారింట్లో పిట్టా—పురుగుకూడా మేలుకుని ఉండటానికి వీలు లేదు. ఇది ఆయన కఠిన శాసనం. వంటింట్లో కాపురముండే వంటావిడ దగ్గర్నుంచీ, పెరట్లో ఓ మూల కాపురముండే తోటమాలివరకూ అందరూ యీ శాసనానికి బద్ధులైనవారే. ఇక ఆయన సంతానం — నలుగురి పిల్లలసంగతి చెప్పనక్కర్లేదు. ఎంత పరీక్ష రోజులైనాసరే, ఎంత చదువుకోవలసిన అవసరం ఉన్నాసరే — ఆ సమయం దాటి మేలుకొని ఉండరు. అందుకనే రాత్రి పదిగంటలు కాగానే ఆ భవంతిలోని అన్ని గదుల్లోని లైట్లు ఆర్పివేయబడతాయి. అలాంటిది ఈ రోజు ఆ ఇంటి రెండవ అంతస్థులోని ఓ మూలగదిలో లైటు వెలుగుతూ ఉంది. — రాత్రి పదకొండు గంటలు కావస్తున్నాకూడా!

రాజశేఖరం గదిలో పట్టె మంచం మీదపడుకుని ఏదో ఆలోచిస్తున్నాడు. మంచానికి ప్రక్కనే కుర్చీలో ఆయన భార్య కాంతం కూర్చుని ఉంది.

చేతిలో ఉత్తరాన్ని అటూ యిటూ త్రిప్పుతూ, భర్త కళ్లల్లోకి చూస్తూ అందామె, ''అయితే యీ సంబంధమూ తప్పిపోయినట్లేనన్న మాట. అమ్మాయిని ఎంతమంది వచ్చి చూసి వెళ్తున్నా, ఒక్క సంబంధమూ కుదరకపోవటానికి మీ వాళ్ల ప్రవర్తనే ముఖ్యకారణం. ప్రతివాళ్లూ మొరికనే ఎంచుతుండిరి. లేకపోతే మన కామేశ్వరికేం తక్కువ. చదువు అందం అన్నీ ఉండికూడా దాని ఖర్మలా కాలింది. ఇక ఈ జన్మలో దానికి పెళ్లవుతుందనే ఆశ నాకేం వీ కనపడటం లేదు.''

రాజశేఖరం ఆమెవైపు సాలోచనగా చూశాడు. భార్య మాటలు ఆయన మనస్సుకు కష్టం కలిగించినై. దీర్ఘంగా నిట్టూర్చి అన్నాడు, ''గతించిపోయిన సంఘటనలకు ప్రాముఖ్యాన్నిచ్చి, రంధ్రాన్వేషణచేసి తప్పు లెన్నాలనుకుంటే ఎవరిలో నైనా దొరుకుతాయ్. అంతా మనుషులమేగాని దేవుళ్లం కాముగదా. అలా జరగాలని రాసిపెట్టి ఉంది, జరిగిపోయినై. అందుకే ఒక్క విషయానికి నాకు విచారంగా ఉంది. ఈ రోజుల్లో కూడా పూర్వంలోలా యివన్నీ చూస్తున్నారంటే మనమెంత అభివృద్ధిచెందామో అర్థమవుతుంది.''

''సరేలెండి. మీరనేది మరీబాగుంది. మనవాళ్ల బుద్ధులిలా తగలడటంలో తప్పులేదుకానీ, ఊళ్లోవాళ్ళు వాటిని ద్వేషిస్తున్నారంటే విచారమెందుకు ? పోయేవాళ్లపోక యీ అప్రతిష్టలన్నీ మన నెత్తిన పడేసిపోయారు.'' కాంతం కొంచెం తీవ్ర స్వరంలో విసుగ్గా అంది.

రాజశేఖరం ఏమీ మాట్లాడలేకపోయాడు. అతని హృదయంలో సంచలనం రేగింది. గత జీవిత విషాదరేఖలు అతని కళ్లకు గోచరించినై. తండ్రి, పినతల్లి చేసిన నేరాలు తమ జీవితాలమీద ఎలాంటి చెరగని ముద్రవేసిందీ అవగతమై మనస్సు బాధపడింది. కామేశ్వరికి పెళ్లికి ఆర్థికపుటిబ్బందుల్ల గాని, ఆమె అందచందాలుగానీ, ఏ వీ ఆటంకం కావటం లేదు. ఉన్న పెద్ద అవరోధం ఇదొక్కటే — తమవంశం మంచిది కాదనేది!

ఆ విషయంలో తామెంత మెలుకువగా వ్యవహరిస్తున్నా అది బయటికి పొక్కుతూనే ఉంది. వచ్చినవాళ్లంతా ఆ వంక చూసి వెళుతూనే ఉన్నారు. రాజశేఖరంకు భార్య మాటలే నిజమౌతాయేమోననే భయం కలిగింది. నిజంగానే కామేశ్వరికీ జన్మలో

పెళ్లికాదేమోననే సందేహం మొట్టమొదటిసారిగా ఆయన మనస్సులో ప్రవేశించింది. ఈ సమస్యను పరిష్కరించటానికి ఏదారీ తోచటం లేదు.

నిశ్శబ్దాన్ని భంగపరుస్తూ అంది కాంతం, "ఉన్న దుండగా ఉపాకర్మ అన్నట్లు, అజ్ఞాతంగా ఉంటేనే యిట్లా ఉండి దరీదారీ తోచక చస్తుంటే, రేపు మీ నాన్నగారు బయటికొస్తార్ట. గుర్తుందిగా. ఇహ, మనమ్మాయి పెళ్లి మాటల్లో తప్ప చేతల్లో జరగదు."

రాజశేఖరానికి రేపటి రోజు ప్రాముఖ్యత గుర్తుకొచ్చింది. రేపు తన తండ్రి విడుదలై బహిః ప్రపంచంలోకి వస్తాడు. సరాసరి తనవద్దకే వస్తే —........

రాజశేఖరం కలవరపడ్డాడు. కాంతం చెప్పినట్లు నేరస్థులు కనపడనప్పుడే తమను వ్రేలెట్టి చూపి పరిహసిస్తున్న సంఘం — ఆ నేరస్థులు ప్రత్యక్షంగా కనపడుతుంటే సహించదు. బహిరంగంగా విమర్శిస్తుంది. అపహసిస్తుంది. అంతేకాదు, తమనుంచీ బహిష్కరించవచ్చు.

'అబ్బ.' రాజశేఖరం రెండు చేతుల్తో తల పట్టుకుని వెనక్కు వాలిపోయాడు.

కాంతం భర్తను చూసి కలవరపడింది. ఆయన ప్రక్కన కూర్చుంటూ చెప్పింది. "ఎంత తల బ్రద్దలు కొట్టుకుని మాత్రం ప్రయోజన మేమిటి ? జరిగిందేదో జరిగింది కానీ, రేపు ప్రొద్దున్నే పోయి ఆయనగార్ని ఇక్కడికి తోలుకు రాకండి. చేచేతులా ఈమాత్రపు ప్రశాంతిని కూడా లేకుండా చేసుకోకండి. ఏమంటారు ?"

రాజశేఖరం సమాధానం చెప్పలేకపోయాడు. భార్య ఆలోచనని గర్హించాలో, ఆమె ముందు చూపుకు గర్వించాలో తెలియలే దాయనకు. భార్య కళ్లల్లోకి చూస్తూ ఉండిపోయాడు.

* * *

ఠాణాలో పన్నెండు గంటలు కొట్టారు.

ఉసురుసురుమంటూ కంబళిమీద అప్పటి వరకూ పొర్లాడిన శంకరయ్య లేచి కూర్చున్నాడు. పున్నమిచంద్రుని కాంతి కిరణాలు వెంటిలేటరుగుండా గదిలో ఓమూల పరచుకున్నై. విషాదావృతమైన శంకరయ్య హృదయంలో ఓమూల వెలుగు విరిసింది. గదిలోని వెలుగు చీకట్లతో పోటీచేస్తూ శంకరయ్య మనస్సులో సంతోష విషాదాల సంచలనం రేగింది.

ఇరవై సంవత్సరాలు !

అనంతమైన కాల ప్రవాహంలో ఇరవైఏళ్లు తృణకణాలు కావచ్చునేమో కాని, అరవై అయిదేళ్ల తన జీవితంలో అవి మరపురాని మహత్తర సంవత్సరాలు. గడచిన ఇరవై ఏళ్ల నుంచీ చీకటికొట్లో బందీగా గడచింది తన జీవితం.

పచ్చని చేలు—పండు వెన్నెల, ప్రాణికోటి—ప్రకృతి సౌందర్యాలను చూసి పులకించే తరుణం మళ్లీ ఇంతకాలానికి లభించింది. ! బహిః ప్రపంచంలో, స్వేచ్ఛా వాతావరణంలో పక్షిగా విహరించే మహద్భాగ్యం మళ్లీ తన బ్రతుక్కు లేదనే తలచాడు తను. కాని—భగవంతుడు తాను నిర్దయామయుడిని కానని ఋజువు చేసుకున్నాడు ! తనకు వెలుగు చూపబోతున్నాడు.

ఆనందం ముప్పిరిగొని ఉప్పొంగిపోతున్న శంకరయ్య హృదయం అంతలోనే క్రుంగింది. నేరస్థుడుగా లోకానికి రోసి కఠిన నరకానికి గురిచేయబడిన తను బయటికి పోయి సాధించే దేమిటనే ప్రశ్న ఎదురైంది. అవును. తాను పొందబోయే సౌఖ్యం కాని, లాభం కాని ఏమిటి ? అయినవారికి కాని, పరాయివాళ్లకు కాని తా నెలా ఉపయోగపడగలడు ?— లేనప్పుడు వారికి భారమే గదా ?

అయినవారి ఆలోచన రాగానే శంకరయ్య మనస్సు గతంలోకి గెంతింది. కళ్లు మూసుకుని మళ్లీ నేలమీదికి ఒరిగాడు.

పదేళ్లపాటు కాపురంచేసి, ఎనిమిదేళ్ల పిల్లవాడ్ని పెంచి పెద్దచేసి భారాన్ని తన భుజస్కంధాల మోపి, కామేశ్వరి హఠాత్తుగా యీ లోకాన్ని వీడిననాడు తన హృదయ వీణా తంత్రులు పెటపెటమని తెగిపోయినై. ప్రపంచమంతా చీకటిమయంగానే కనిపించింది. 'అమ్మేది నాన్నా' అని తల్లడిల్లిపోయే శేఖరాన్ని సముదాయించలేక గుండెలు పిండినట్లయ్యేది తనకు. స్కూల్లో కో టీచర్స్ బలవంతంవల్ల నైతేనేమి, ఊళ్లో శ్రేయోభిలాషుల సలహాలకు లొంగయితే నేమి తాను సుమతిని పెళ్లాడాడు. ఆమె తన హృదయవీణాతంత్రుల్ని సరిచేసి, బిగించి, పూర్వవీణాగానాన్నాలపించి తనను మధురగాన ఝరిలో ముంచి తేలుస్తుందని ఎన్నెన్నో ఊహించాడు. కాని, ఆశాభంగమే లభించింది తనకు.

ఆరోజు—

సుమతికి ప్రథమ సమాగమం !—

కాలి అందెల రవళికి, దినపత్రికను మూసి తలెత్తి చూశాడు తను.

అదే సందడి !—కామేశ్వరి కంకణ నిక్వాణానికీ, సుమతి మంజీర శింజితానికీ భేదం గోచరించలేదు తనకు. అయినా తా నావేళ సుమతిచే సమ్మోహితుడు కాలేక పోయాడు.

కారణం ?—తన కది ప్రథమ సమాగమం కాకపోవటం. మనస్సును కాదని ఎంత మరలించినా, కామేశ్వరితో తన సాహచర్య మధురోహల్ని తన కళ్లముందు నుంచీ పారద్రోలలేక పోయాడు. 'పోనీ సుమతి అందచందాలైనా తన మనుస్సును తట్టి లేపేయా' అంటే అదీ లేదు. సుమతి అంతటి భాగ్యశాలీ కాదు. అలాగని అనాకారీ కాదు. అసలు జీవితంలో ఏ అనుభూతి అయినా పునరావృత్తమైతే తొలిసారి కలిగే హృదయస్పందన కాని, పొందే ఆనందపు పొంగు కాని మరిసారి లభించదు.

పర్యవసానం ?—సుమతి కన్నీళ్లు.

తన ప్రవర్తన వలన ఆమెకు తానంటే ఒక విధమైన అలక్ష్యం ప్రబలింది. మాటల్లో చేతల్లో ఈసడింపు గోచరించేది.

ఋతువుల్లో వసంతం, వసంతంలో మధుమాసం, మధుమాసంలో పున్నమిరేయి, పున్నమిరేయిని ఆమని కోయిల గానం—ఆ ఆహ్లాదకర వాతావరణంలో ప్రియా సమాగము లబ్ధమైన సమ్మోదం. కలకాలం కాంతల మనసుల్ని కరగించే యిలాంటి వేడుకను సుమతికి తాను తీర్చలేకపోయాడు. ఇప్పుడనిపిస్తున్నది, తా నామె కావిధంగా అన్యాయమే చేశానని. ఎంతసేపటికీ శేఖరం భవిష్యత్తుమీద నిమగ్నమై ఉండేది తన మనస్సు. సుమతికి తన భవిష్యజ్జీవితాన్ని గురించిన ఆరాటం ప్రబలిపోతూ ఉండేది. దాన్ని తాను గమనించి కూడా నిర్లక్ష్యం చేశాడు. తన నిర్లక్ష్యానికి ప్రోద్బలమైన మరో కారణం, రఘు జననం. సుమతి కడుపు పండి బిడ్డడిని కనటమే ఆమె జీవితానికి మహద్భాగ్యంగా తలచేడు తను. కాని, సుమతి మనస్సు కేవలం మాతృత్వాన్ని పొందటంతో తృప్తి పడలేదు. తన వయసును తరింపచేసుకుని, గుండెల్లో ఆనందం పండించుకోవాలనే కాంక్ష ఆమె కుండేది.

ఈవిధంగా కొన్ని రోజులు గడచినై.

తానంటే ఈసడింపే కాకుండా, శేఖరమంటే ఈర్ష్య కూడా ఆమెలో విజృంభించింది. చీటికి మాటికి తిడుతూనో, కొడుతూనో వాణ్ణి వేధించసాగింది. వస్తుతహ మెతక స్వభావం కలిగిన శేఖరం సవతి తల్లి పెట్టే బాధల్ని వేటినీ తనదాకా చేరవేయకపోయినా, శేఖరమంటే సుమతి చూపుతున్న సవతి తల్లి ప్రేమను తాను గమనించకపోలేదు. గమనించినా, పైకి ఆమె నేమీ అనకలిగేవాడు కాదు.

చుట్టపు చూపుగా వచ్చిన శేఖరం అమ్మమ్మ వాడి పట్ల సుమతి ప్రవర్తనను కళ్లారా చూసి వాణ్ణి తనతో తీసుకు పోతానంది. తానూ అదే మంచిదని భావించాడు. సుమతి 'వాడికి నే నిక్కడేం తక్కువ చేస్తున్నా' ననీ మొదట్లో కొంచెం రాద్ధాంతం చేసినా, వాణ్ణి పంపటానికి సుముఖతచూపింది.

శేఖరం మేనమామ ఇంటికి వెళ్లిపోయాడు. వాడి కంటే తనకు బెంగ ఎక్కువైంది. కాని, ఆ బెంగ ఎంతోకాలం నిలవలేదు. కాలక్రమేణా శేఖరానికి మేనమామ చదువు సంధ్యలు నేర్పటం, పద్దెనిమిదో ఏటే తన కూతుర్నిచ్చి పెళ్లి చేయటం జరిగిపోయినై. శేఖరం వెళ్లిన తర్వాత సుమతి ప్రవర్తనలో ఇంకా మార్పు వచ్చింది.

ఠాణాలో ఒక గంట కొట్టారు. శంకరయ్య కళ్లు ముడుచుకున్నాడు. కళ్లు మండుతూ నీళ్లు కారుతునై. ప్రక్క కొట్లో ఖైదీ పిచ్చి ముసలయ్య ఏవో అరుస్తున్నాడు. బూతులు తిడుతున్నాడు ఎవర్నో. అతనూ తనలాగా 'దగా పడిన తమ్ముడే.' హత్యా నేరానికి శిక్ష ననుభవిస్తున్నాడు. ఏవిటో ఈ జీవిత మనిపించింది శంకరయ్యకు. 'మిథ్య' అని సమాధానం చెప్పుకునేసరికి నవ్వొచ్చింది. నేరస్థునిలో పశ్చాత్తాపం, మానసిక పరివర్తన—ఈ రెండూ జైలుశిక్ష విధించటంలో అధికారి ఆశించే పరిణామాలు. కాని, ఎందరిలో యీ మార్పు కలుగుతోంది ?— ఏమో ?

శంకరయ్యకు నిద్ర రావటంలేదు. పూర్వాశ్రమంలోని తన జీవితమంతా నెమరుకు వచ్చి మనసును కలత పరుస్తుంటే నిద్రేం పడుతుంది ?— ప్రక్కకు తిరిగేడు. జైలు గోడమీద పాతబడిన చలనచిత్రం మసక మసకగా కనపడసాగింది.

క్లాసులో పాఠం పూర్తిచేసుకుని టీచర్స్ రూమ్‌లోకి వచ్చాడు తను. గది ద్వారం దగ్గరికి చేరేసరికి తనను గురించిన సంభాషణ వినపడి అలాగే నిలబడిపోయాడు. కృష్ణమూర్తి—రామ్మూర్తీ సన్నగా మాట్లాడుకుంటున్నారు.

"శంకరయ్యగారి పెళ్లాం పెద్ద నాయకురాలైందిట గదండీ ?"—!!

తన కడుపులో దేవినట్లైంది.

"ఆఁ .... కాక ఏం చేస్తుందండీ. ఈయ నొక పెద్ద విశాల హృదయుడు. ఆమెకు కావలసిన స్వేచ్ఛ నిచ్చాడు కాని, ఆనందా న్నివ్వలేదు. దాన్ని పొందే మార్గాన్ని తెలుసుకుందావిడ. అంతే."

తన హృదయం ద్రవ్యులైంది. మండే గుండెతో కొంపకు చేరాడు. సుమతిని రకరకాల ప్రశ్నలు వేశాడు. ఆమె మీద అనుమానపు దృక్కులు బరపాడు. తన హృదయంలోని బాధనంతా త్రవ్వి ఆమె ముందు కుప్పగా పోశాడు.

ఎత్తుపల్లాలు

సుమతి కళవళపడింది. ఏమీ సమాధానం చెప్పలేక పోయింది. దెబ్బ తిన్నదానిలా అయిపోయి అంతలోనే తేరుకుంది. పాడి నవ్వు నవ్వి తన దగ్గర చేరింది. చుబుకాన్నెత్తి, తన కళ్లల్లో కళ్లు పెట్టి "మీ రెంత అమాయకులండీ. ఎందు కంత తికమక పడతార" ని ప్రశ్నించింది.

తా నేమీ చేయలేకపోయాడు. ఆమె చంచల నేత్రాల్లో చంచలత్వాన్ని, చపలత్వాన్నీ పసికట్టలేకపోయాడు. కాగా, రగిలి పోతున్న తన హృదయానికి అమృతపు చిలకరింపులైనా యామె పలుకులు. ఏమైనా తనలో అనుమాన బీజాలు నాటుకున్నాయి. మనస్సులో ఆరాటం మొదలైంది. ఎవరితో కలిసి తిరుగుదామన్నా ఏదో లజ్జ ముంచుకొచ్చేది. తన నెవరు చూస్తున్నా ఏదో చులకనచూపు చూస్తున్నా రనిపిస్తూ ఉండేది. ఇద్దరు కలిసి మాట్లాడుకుంటూంటే తనను గురించేననే భావన కలుగుతూ ఉండేది. ఆవిధంగా తనకు తానుగా పదిమందికీ దూరమై పోయాడు.

ఒకసారి తా నేదో పనిమీద పట్నానికి పోయి మర్నాడు ఊరుకు చేరుకునేసరికి ఊరు ఊరంతా గుప్పుమంది. ఇద్దర్ వ్యక్తులు కలసినచోటల్లా సుమతి మాట వినపడింది. ఏటి ఒడ్డున అమ్మలక్కల దగ్గర్నుంచీ, తన ఇంటి ప్రక్క చిల్లర కొట్టు శేషావతారం వరకూ—అంతా ఇదే విషయాన్ని చిలవలు పలవలుగా చెప్పుకొని ఆనందిస్తున్నారు. తనను చూసి వచ్చే నవ్వును ఆపుకుంటూ బాధపడ్డారు.

తల కొట్టేసినట్లయింది తనకు. ఇంటికిపోయి కోపంతో సుమతిని నానా హింస పెట్టాడు. కాని, సుమతి తాను నిర్దోషినని వగలుపోయింది. నిజా నిజాల్ని తా నెంతగానో ఆలోచించి చివరికి నిప్పులేని పొగ రాజుకోదనే నిశ్చయాని కొచ్చాడు.

ఆనాటినుంచీ తన జీవితం నిప్పులు చెరిగింది. ఇల్లొక నరకకూపంగా మారిపోయింది. సుమతికీ, తనకూ మాటా మంతీ లేకుండా పోయాయి.

ఒకరోజున టీచర్స్ రూములో తా నేదో ఆలోచించుకుంటూ కూర్చున్నాడు. హిందీ మేష్టరు పూర్ణానందం మాస పత్రిక నొకదాన్ని తెచ్చి, "ఈ కథ చాలా గొప్పగా ఉందండీ. చదవండం" టూ పుస్తకాన్ని తనచేతి కిచ్చాడు. ఆయనంటే తనకు గల సదభిప్రాయం తానా కథను చదివేటట్లు చేసింది.

తీరా చదివితే—ఆ కథకూ తన జీవితానికీ పోలికలు గోచరించినై. అందులోని పాత్రలు, వాటి మనస్తత్వాలు తమ కన్వయించుకుంటే అతికినట్లు సరిపోయినై.

అందులో ఒక భర్త అసమర్థత కారణంగా భార్య పతితగా మారుతుంది. ఆమె చాలా విద్యా సంపన్నురాలు. కవయిత్రి. సంఘంలో మంచి గౌరవస్థానంలో ఉండి కూడా సమాజంలో విచ్చలవిడిగా సంచరిస్తూ ఉంటుంది. ఆమె నైచ్యాన్ని చూస్తూ చూస్తూ కూడా సహించి ఊరుకుంటాడు భర్త. పైగా ఆమె ప్రవర్తనను తనలో తానుగా సమర్థించుకుంటాడు. కాని, లోలోపల కృశించిపోతూ ఉంటాడు. ఆ బాధతో క్రుంగి రోగంతో తీసుకుపోతాడు.

హృదయాన్ని కదలించే కథ. కాని, భర్త పాత్ర పోషణలో అవాస్తవికత చోటు చేసుకుం దనిపించింది తనకు. ఏ భర్తా అంతటి సహనశీలిగా ఉండలేడని భావించాడు.

పూర్ణానందం ఆ కథను చదవమని తన కెందు కిచ్చాడో అర్థమైంది తనకు. ఇలాంటి హేళనల కెన్నింటికో తన కడుపు రగిలిపోయింది.

సుమతి చరిత్రలో తర్వాతి అధ్యాయం క్రొత్త పరిణామాన్ని తెచ్చిపెట్టింది. ఊళ్లో కొందఱి పేర్లతో 'సుమతి' పేరు జత చేయబడింది. టైలరు వీరాస్వామి, మునసబు కొడుకు గోపయ్య పేర్లు అలాంటి వాటిలో కొన్ని. తనకు జీవితమంటేనే రోత పుట్టింది. ఆ విషపూరిత వాతావరణంలో, ఆ నరకంలో బ్రతకలే ననిపించింది. మనుష్య సంచారంలేని ఏ సుదూర తీరాలకో పారిపోవా లనిపించేది. కాని, సుమతి జాలిచూపుల కన్నీటిధారలు తన ముందరి కాళ్లకు బంధం వేసినై. ఆమె అమాయకంగా చూస్తూ 'దేవుడులాంటి మీకు అబద్ధం చెప్తానా ?" అంటే నీళ్లు కారేవాడు తను. అంతలోనే లోకుల మాటలకు బాధతో హృదయం కలత చెందేది. కామేశ్వరి సుగుణసంపదను, ఆమెతో తాను గడపిన మధుర క్షణాల్ని గుర్తు చేసుకుని, వాటిని సుమతితో పోల్చుకుని మనస్సు వ్యథ చెందేది. హృదయంలో బడబాగ్నుల్ని, అగ్ని పర్వతాల్ని దాచుకొని రోజులు వెళ్లబుచ్చాడు. ఆ బడబాగ్నులు భయంకరంగా ఎగసి, ఆ విషజ్వాలలు తనను దహించివేసిన రోజు, ఆ అగ్నిపర్వతాలు బ్రద్దలై తనను తుత్తునియలు చేసిన దుర్దినం—అదే ఆరోజు !—

ఠాణాలో మూడు గంటలు మ్రోగినై. శంకరయ్య గుండెలమీద సమ్మెటపోటు లైనాయా గంటలు.

ఆ రోజును తా నెలా మరువగలడు ?

స్కూల్లో మీటింగుకు హాజరయి, బజారుపని చూసుకుని తాను ఇంటికి చేరేసరికి రాత్రి తొమ్మిది గంటలైంది. పరధ్యానంగా తలుపు తట్టబోయిన తను లోపలి గుసగుసల్ని విని ఆ ప్రయత్నం నుంచీ ఆగాడు. లోపల ఏవో కిలకిలలు, పకపకలు !—

క్షణంలో సగకాలం, ఒక లిప్తలో సహస్రాంశంసేపు గుండె కొట్టుకోవటం మానేసింది. కాలు వెనకడుగు వేసింది. కాని, అప్రయత్నంగా తలుపును దడదడ లాడించింది తన చెయ్యి. లోపలి వ్యక్తులు తికమక పడ్డారు. కలవరంతో తలుపు తీసిన సుమతి తనను చూసి దిగ్భ్రమ చెందింది. నేరస్థురాలిలా కంపించిపోయింది. ఈ హఠాత్సంఘటనకు తప్పుకుపోయే మార్గం లేక బిత్తరిచూపులు చూస్తూ గదిలో ఓ మూల ముడుచుకు నిలబడ్డాడు—టైలర్ వీరాస్వామి!

అసంభవమూ, ఊహాతీతమూ అనుకున్న సంఘటన సంభవిస్తే కలిగే ఆశ్చర్యం, ఆవేశం కూడా ఊహాతీతంగానే ఉంటాయి. తన పెదవులు బిగపడి పళ్ళు పటపట లాడినై. కళ్ళు నిప్పులు క్రక్కినై. బరితెగించిపోయిన కాముకుల్ని చూసి తనకేదో పిచ్చి ఆవేశం ఆవరించింది. టేబుల్‌మీద ఉన్న రూలర్‌ని తీసుకుని 'ఛా' అంటూ ఒకేఒక్క వేటు .....!

"అబ్బా" అంటూ కూలిపోయాడు వీరాస్వామి. తాను భయంతో నిలువెల్లా వణికిపోయాడు. ఈ గందరగోళానికి నలుగురూ చేరారు. తనకు కళ్ళు తిరిగినట్లు కావటం, తల పట్టుకు క్రింద కూలిపోవటం వరకే తనకు తెలుసు.

స్పృహ వచ్చి చూసేసరికి పోలీసుల ఎదుట పడున్నాడు తను. తాను వేసిన రూలర్ తగలరాని చోట తగిలి వీరాస్వామి మరణించాడని తర్వాత తెలిసింది. తాను హంతకుడుగా నిరూపింపబడ్డాడు. యావజ్జీవ కారాగార శిక్ష విధించారు తనకు.

చివరిసారి తనను చూస్తూ గ్రుడ్ల నీరు గుడ్ల కుక్కుకుంది సుమతి. తన కామెవైపు చూడటానికి అసహ్యం వేసింది. 'నాన్నా—నాన్నా' అంటూ రోదించాడు రఘు. వాణ్ణి చూసి తన కడుపు తరుక్కుపోయింది. శేఖరం కాంతంతో సహా తనను చూడటానికి వచ్చాడు. శేఖరం కళ్ళల్లో తా నానాడు ఎన్నెన్నో చదివాడు. తను రెండోపెళ్ళి చేసుకున్నందుకే వాడికి కొంత బాధ ఉన్నట్లు తెలుసు తనకు. అలాంటిది పినతల్లి ఇంత నీచానికి ఒడిగట్టటం, తండ్రి ఒక హంతకుడుగా మారటం శేఖరం మనస్సును కలచివేసి ఉంటై. అందుకనీ అతనిలో తానంటే ఏదో ఏహ్యాభావం గోచరించింది. కడసారి తనను పలకరిస్తూ అదే అన్నాడు. "ఎలాంటివాళ్ళం చివరికి ఎంత దుస్థితికి దిగజారేం, నాన్నా" అంటూ కళ్ల నీళ్ళు పెట్టుకున్న శేఖరం తన కళ్ళముందు నిలుస్తున్నాడు. ఏమైనా తానంటే అసహ్యమే వాడికి. ఆవిధంగా చీకట్లోకి వచ్చేశాడు తను. చిత్రం ముగిసింది.

గాలికి ఎగిరివచ్చి తన ప్రక్కన పడిన జీర్ణపుటాన్ని చదివినట్లయింది శంకరయ్యకు. తన జీవన గ్రంథంలో నలిగిన పేజీ అది!

ఠాణాలో గంటలు మ్రోగుతున్నై. ఖైదీలు విశ్రాంతి చాలించే వేళయింది. జైలు వరండాల్లో కాపుదార్ల కేకలు ప్రతిధ్వనిస్తున్నాయి.

శేఖరానికి తనమీది ఏహ్యాభావం ఇప్పుడు మాసిపోయిందో లేదో మరి? రఘు ఎంతవాడైనాడో? ఏం చేస్తున్నాడో? ఈరోజు శేఖరం, రఘు—యిద్దరూ తనను తీసుకుపోవటానికి వస్తారు కాబోలు. సుమతి ఏమైందో?

శంకరయ్య ఆలోచించలేకపోయాడు. బరువుగా కళ్ళు మూసుకున్నాడు. నులివేడి కన్నీరు కణతల్ని తడిపింది. చేతి చూపుడు వ్రేలితో అశ్రుకణాన్ని తుడుచుకుంటూ లేచి కూర్చున్నాడు. ఒళ్ళంతా విరక్కొట్టినట్లుంది. ఏదో బద్ధకం దాన్ని పారద్రోలుతూ ఏదో ఉత్సాహం. ఆ ఉత్సాహాన్ని వెలుపలికి రానీకుండా భయం. ఆ భయాన్ని పెరుగనీయని నిర్లిప్తత. అనేక రకాలైన శారీరక, మానసికావస్థలకు లోనై ఊగిపోయాడు శంకరయ్య.

ఖైదీల కోలాహలం హెచ్చింది.

శంకరయ్య లేచి తలుపుదాకా వచ్చాడు. ఊచల్ని పట్టుకుని బయటికి చూడసాగేడు.

కొద్దిసేపటికి ఎవరో వచ్చారు. తలుపుతీసి తమ వెంట జైలు సూపర్నెంటు దగ్గరకు తీసుకుపోయారు.

శంకరయ్య దుస్తులు ఆయనకిచ్చి హితబోధచేశారు సూపర్నెంటు. పరితప్త హృదయంతో నూతన జీవితాన్ని ప్రారంభించి, జన్మ సార్ధకం చేసుకోండి. తప్పుచేయటం మానవ సహజం. చేసిన తప్పును తిరిగిచేయటం రాక్షసతత్వం. కనక మళ్లీ ఏనేరానికి పూనుకోకండి."

శంకరయ్య ఆయనకు నమస్కరించి ఇవతలకు నడిచాడు.

జైలు బయటికి రాగానే శంకరయ్యచూసిన వ్యక్తి—రిక్షా హేండిల్‌మీద ఒరిగి ఆతృతగా గేటువైపు చూస్తున్న రాఘవులు. తన రఘు పోలికల్ని అతనిలో వెతుక్కున్నాడు శంకరయ్య.

నాలుగు కళ్ళూ రెండయి ఆనందంతో మిల మిలలాడాయి!

'నాన్నా' అంటూ బావురుమని శంకరయ్య చేతుల్లో వాలిపోయాడు రాఘవులు. పుత్రగాత్ర పరిష్వంగ సుఖంలో పులకించిపోయింది శంకరయ్య హృదయం.

ఆనంద జలధినుంచీ బయటపడిన శంకరయ్య చుట్టూ చూసి కొడుకును అడిగాడు. "అన్నయ్య రాలేదురా, రఘూ, అని

"ప్చ్" అని పెదవి విరచి, "ఇప్పుడు నాపేరు రాఘవులు నాన్నా" అన్నాడు రాఘవులు, ముందడుగు వేస్తూ.

శంకరయ్య అంతరంగం కలుక్కుమంది. దీర్ఘంగా నిట్టూర్చాడు. ఆయన కంఠంలో ఏదో కొట్టుకులాడింది.

"మీ అమ్మ.....' అని ఏదో అడగపోయేడు గానీ, ఆయన గొంతు మూగవోయింది.

ఎదురుగా ఉన్న ఎత్తు పల్లాల రోడ్డు వారికి స్వాగతం పలికింది.